

HUMANITIES INSTITUTE
Serhat Tertemiz, MA

HÜLLECI (1935)

REŞAT NURİ GÜNTEKİN (1889 – 1956)

Hakkında

Reşat Nuri Güntekin'in kaleme almış olduğu *Hülleci* adlı tiyatro oyunu 1935 yılında Devlet Basımevi Basım Genel Direktörlüğü tarafından kitap halinde yayımlanmıştır. Kitabın prologu olan "Hülle Niçin Yazıldı" başlıklı yazıda Reşat Nuri Güntekin kaleme almış olduğu oyunun yazılış amacını belirtmiştir. Yeni kurulmuş olan rejimin ve bu rejimin yapmış olduğu devrimlerin korunması için sanat bir araç olarak kullanılır. *Hülleci* adlı tiyatro oyunu da devletin isteği üzerine gericilik/dincilik karşıtı bir oyun olarak kaleme alınmıştır. Dört perdelik bir güldürü olan tiyatro oyununda tuluat sanatından da faydalanılmıştır. Yerel uygulamalarla çağdaş uygulamalar arasında bir sentez oluşturulmaya çalışılmıştır. Fars türünün örneklerinden biri olarak kabul edilen oyun ilk olarak 15.12.1935 tarihinde İstanbul Şehir Tiyatroları'nda sahnelenmiştir. İlk sahnelendiği dönemlerde birçok tartışmalara sebep olmuş olan oyunun sahnelendiği yerlere saldırılar düzenlenmiştir. Köhnemiş gelenekleri eleştirmek ve dini istismara halkın dikkatini çekmek istemiş olan yazarın bu oyunu engellenmek istenmiştir. Kolay yoldan para kazanma hırsı dine alet edilir ve bu yönelim aile yapısının bozulup çökmesine sebep olur. Bu oyun 1942 yılında Adolf Körner tarafından beyazperdeye uyarlanmış ve *Duvaksız Gelin* adıyla seyircinin karşısına çıkmıştır. 1961 yılında ikinci defa Suphi Kaner tarafından beyazperdeye uyarlanmış. Oyunda kullanılan dil oldukça açık ve sadedir. Konuşma dili ve halk Türkçesidir. Anlatıdaki olaylar Medeni Kanun'un kabulünden önce geçmektedir. Olayların gerçekleştiği yer ise İstanbul'un yoksul mahallelerinden birindeki bir evdir. Oyun içinde oyun tekniğinin kullanıldığı görülmektedir.

Özet

Medeni Kanun'un kabulünden önce İstanbul'un yoksul mahallelerinden birinde kiracı olarak yaşayan ailenin Salâhi Molla adındaki bir tefeciye ve ev sahipleri olan Adile Dudu'ya yüklü miktarda borcu vardır. Ramazan ayı boyunca Edirne'de cer hocalığı yapmış olan Hafız Halil'in yeterli parayı denkleştirdiğini ümit eden aile üyeleri hayal kırıklığına uğrar. Zira Hafız Halil cer eğitiminden yeterince para kazanamadığı gibi kazandığı paraları da külhanbeyleri tarafından sarhoş edilerek çaldırılmıştır. İki çocuğuyla dul kalmış ve birkaç aylık hamile olan kızının Hafız Halil'e âşık olduğunu söyleyen Adile Dudu, Hafız Halil'in eşinden boşanıp kızıyla evlenmesi halinde ailenin borçlarını sileceğini ve eviyle dükkanlarını ailenin üzerine geçireceğini söyler. Bunun üzerine mahalle imamıyla para konusunda anlaşıldıktan sonra Hafız Halil Melek'ten boşanır. Ancak aynı günün gecesi Melek'e merhum amcasından miras kaldığı öğrenilince onun yeniden Hafız Halil'le evlendirilmesine karar verilir. Aynı gece eve hırsızlık yapmak amacıyla girmiş olan Hilmi Efendi'den Melek'le bir günlüğüne evli kalması istenir. Zira Hafız Halil'in Melek'le yeniden evlenebilmesi için Melek'in başka bir erkekle evlenmesi ve boşanması gerekmektedir. Hilmi Efendi'yle Melek imama ödenen belirli bir ücret karşılığında gizlice evlendirilir. Yeni evli çift ilk gecelerinde yakınlaşır. Zira Hilmi Efendi Melek'i hayatının en büyük şansı olarak görür ve Melek de kendisine değer veren akıllı bir eş bulunduğunu düşünür. Ertesi sabah Hilmi Efendi'den Melek'i boşaması istenir. Ancak Hilmi Efendi Melek'ten boşanmayacağını söylediği gibi Melek de yeni eşinden memnun olduğunu ve ondan ayrılmayacağını söyler. Ayrıca Şerif'in geceleri evliya kılığına girerek Zehra'yı gebe bıraktığı da ortaya çıkar. Böylece Hilmi Efendi yıllardır aradığı aşkı bulur ve Melek de kendisine değer veren bir erkekle evlenmiş olur. Şerif'in de Zehra'yla evlenmesine karar verilir.

Kişiler

<i>Hilmi Efendi</i>	Başkarakter azledilmiş bir tapu kâtibidir. Hırsızlık yapmaya başlar. Melek'le evlenir.
<i>Şerif</i>	Rukiye'nin oğlu ve Hafız Halil'in kardeşidir. Kırk yaşlarındadır.
<i>Hafız Halil</i>	Şerif'in kardeşi ve Rukiye'nin oğludur. Melek'in eşidir. Cer hocalığı yapar.
<i>Mahalle İmamı</i>	Dini kullanarak maddi kazanç elde eden bir din taciridir. Altmış yaşlarındadır.
<i>Salâhi Molla</i>	Ailenin borçlu olduğu bir murabahacıdır (tefeci). Altmış yaşlarındadır.
<i>Parnak</i>	25-30 yaşlarında eski külhanbeyi kıyafetli bir Ermeni hırsızdır.

<i>Melek</i>	Yirmi beş yaşlarındadır ve Hafız Halil'in eşidir. Boşanınca Hilmi Efendi'yle evlenir.
<i>Rukiye</i>	55-60 yaşlarındaki kadın karakter Şerif-Hafız Halil ikilisinin annesidir.
<i>Adile Dudu</i>	65-70 yaşlarındaki ev sahibidir. Zehra'nın annesidir.
<i>Zehra</i>	Adile Dudu'nun iki çocuklu ve dul olan kızıdır.

Anlatıdaki figüratif karakterlerin isimleri şunlardır: İki bekçi, Matrik, Melek'in amcası vd.

Detaylı Olay Örgüsü

Salâhi Molla'nın Aileden Borcunu Tahsil Etmeye Çalışması I. Perde eski bir evin sofasında geçer. Sahne I'de Rukiye, Şerif ve Salâhi Molla adlı karakterler arasında bir diyalog geçer. Sokakta dolaşmakta olan Salâhi Molla'dan çekinen Şerif annesine pencereden uzak durmak zorunda olduğunu söyler ve nerede olduğunun sorulması halinde Bursa'da olduğunun söylenmesini ister. Rukiye Salâhi Molla'nın gün içinde eve iki defa geldiğini ve kendisinin evde olmadığına inanmadığı için evin etrafında gezinip şarkı söylediğini söyler. Salâhi Molla'nın sokakta verdiği borcun geri ödenmediğini, dolandırıldığını ve aileyi evden attıracağını söylediği duyulmuştur. Ardından odaya ansızın giren Salâhi Molla ikiliye saklanmaktan kurtulmanın tek yolunun borçlarını ödeyip senedi geri almak olduğunu söyler. Kapıyı bu sefer Adile Dudu açmış ve ikilinin yukarı kattaki sofada oturduğunu söylemiştir. Salâhi Molla kendisine olan borcun ödenmesini ister ve borç ödenmediği takdirde aileyi icraya vereceğini söyler. Şerif Salâhi Molla'ya Hafız Halil'in Edirne'de cer hocalığı yaparak çokça para kazandığını ve döndüğünde borçlarını ödeyeceklerini söyler. Salâhi Molla Hafız Halil'in borcu ödemeye yetecek kadar para kazandığına inanmaz. Ancak Şerif Hafız Halil'in Anadolu'da birçok farklı yer gezerek ve üfürükçülük de yaparak parayı denkleştirdiğini iddia eder. Şerif'e inanmayan Salâhi Molla evi icra ettirmeye gittiğini söyler. Ancak evdeki eşyaların değeri borcu ödemeye yetmeyeceğinden ailenin yine de kârda olduğunu da ekler. Rukiye eşinin de Salâhi Molla'ya olan borcunu ödeyemediğini ve ondan saklanmaya çalışırken öldüğünü söyler.

Melek'in Takılarını Araması Sahne II'de sahneye giren Melek ikiliye küpesiyle yüzüğünün kuyumcudan dönüp dönmediğini sorar. Zira bir yıldır kuyumcuda tamirdedir. Dört ay sonra evine dönmüş olacak eşini en güzel elbisesini giyip takılarını takarak karşılamak isteyen Melek'e Şerif onları yarın getireceğini söyler. Ancak Melek komşulardan Şerif'in mücevherleri sattığını duyduğunu söyler. Şerif gülererek komşuların iftira ettiğini söylese de kısa süre sonra onları bitpazarında sattığını ağzından geçirir. Ancak Rukiye de sohbete müdahil olarak komşuların yalan söylediğini ve takıların getirileceğini söyler. Komşuların ailenin birliğini ve huzurunu bozmak istediklerini iddia eder.

Adile Dudu'nun Kira Borçlarına Karşılık Hafız Halil'in Zehra'yla Evlenmesini Teklif Etmesi Sahne III'de Rukiye Melek'in küpeyi ve yüzüğü dert etmesine kızarken Şerif Salâhi Molla'ya olan yüz elli lira tutarındaki borçlarını ödemeleri gerektiğini söyler. Zira Salâhi Molla haricinde kasap ve bakkala da borçlu olduklarını ekler. Tam bu sırada Adile Dudu odaya girer ve ödenmemiş olan on bir aylık kira borcunun ödenmesini ister. Aile borçlarının evdeki eşyaların haczedilmesiyle ödeneceğini düşünseler de Adile Dudu, kendisine olan borç ödenmeden evden hiçbir eşyanın çıkmayacağını söyler. Aylarca evinde tek kuruş ödemediği kalmış olan aileye dert yanan Adile Dudu aynı zamanda kızı Zehra'nın derdinden de bahseder. Geçmişte sevmediği bir adamla evlenip iki çocuğu olmuş olan Zehra eşi tarafından terk edilip dul kalmıştır. Adile Dudu Zehra'nın yıllar sonra, sesini duyduğu Hafız Halil'e âşık olduğunu söyler. Hafız Halil'in Zehra'yla evlenmesi durumunda evi ve dükkânlarını aileyle paylaşacağını söyler. Aksi halde aile evi boşaltmalıdır. Zira Hafız Halil'in Melek'le birlikte olduğunu gören kızının hastalanmasından korkar. Adile Dudu aileye Hafız Halil'in Melek'ten ayrılıp Zehra'yla evlenmesini önerir. Bu sayede aile borçlarını da ödeyecektir.

Eve Dönen Hafız Halil'in Soyulduğunun Anlaşılması Sahne IV'de Şerif, Rukiye, Hafız Halil ve Zehra adlarındaki karakterler rol alır. Hafız Halil'in eve doğru gelmekte olduğu görülür ve ev ahalisine haber verilir. Rukiye Hafız Halil'in misk koktuğunu sansa da Hafız Halil'in davranışlarından ve söylemlerinden sarhoş olduğu anlaşılır. Adile Dudu'yu Melek zanneden ve insanın sürekli zezem içmesi gerektiğini öneren Hafız Halil'in bir grup külhanbeyi tarafından sarhoş edilip soyulduğu düşünülür. Hafız Halil mahalleye geldiğinde bir grup tarafından mevlit okumaya götürülme bahanesiyle içki içmeye götürülmüştür. Kuşağı ve heybesi kontrol edilen Hafız Halil'in soyulduğu anlaşılır. Ramazan ayı ve üç aylar boyunca yaptığı cer hocalığından yüz on altı lira kazandığını söylese de para bulunamaz. Adile Dudu Hafız Halil'i sarhoş bir halde görmüş olmaktan tiksinti duyar ve aile üyeleri de ne yapacaklarını bilemez. Sahne V'de uykusundan uyanıp odaya gelen Melek neler olduğunu anlamaya çalışır. Hafız Halil'in yorgunluktan uyduğunu sanıp onu yatağa yatırmak ister. Zehra

Melek'in Hafız Halil'e yakınlaşmasını kıskanır. Zehra Adile Dudu'ya Hafız Halil'i sevgilisi olarak gördüğünü söyler. Adile Dudu Zehra'yı oradan uzaklaştırır.

Şerif'le Rukiye'nin Hafız Halil'le Melek'in Boşanmasına Karar Vermesi Sahne VI'da annesi Rukiye'yle baş başa konuşan Şerif ne yapmaları gerektiğini sorar. Şerif'e göre ikili için iki seçenek vardır. Dilenmek ya da Sarayburnu'ndan denize atlayarak intihar etmek. Rukiye çaresizce ne yapacaklarını düşünür ve düşündükçe dehşete kapılır. Şerif Rukiye'ye bir çözüm yolu bulduğunu ancak bunu kabul etmeyeceğini düşündüğünü söyler. Rukiye Şerif'e içinde buldukları kötü durumdan kurtulmak için her şeyi yapmaya razı olduğunu ifade eder. Şerif Rukiye'ye Adile Dudu'nun teklifini kabul etmeyi önerir. Böylece Rukiye sevmediği gelininden de kurtulacaktır. Rukiye Hafız Halil'in üzümlü hasta olmasından korksa da Şerif endişelenecek bir durum olmadığını ve sorunu çözeceğini söyler. Zira ona göre Hafız Halil Melek'ten ayrılmayı fazla dert etmeyecektir.

Zehra'nın Evliya Tarafından Gebe Bırakıldığının Öğrenilmesi Sahne VII'de ikilinin yanına feryat fiğan gelen Adile Dudu Zehra'nın bayıldığını söyler. Hafız Halil'le Melek'i birlikte görmüş olan Zehra fenalaşmıştır. Eşinin yanında gazel okuyan Hafız Halil'in sesini duydukça Zehra içlenmektedir. Kızının hastalanacağından korkan Adile Dudu ikiliye evi bir an önce boşaltmalarını ister. Zehra'nın haline acımış gibi yapan Şerif Hafız Halil'i Zehra'yla evlendireceklerini ve onun Melek'ten boşanacağını söyler. Ancak Adile Dudu Zehra'nın bir süredir uykularında bir evliya gördüğünü ve bu evliya tarafından gebe bırakıldığını söyler. Zehra üç aylık hamiledir. Şerif Hafız Halil'in Zehra'yla evlenmesine kesin olarak karar verir. Bir evliya çocuğuna babalık edeceği için onun şanslı bile olduğunu söyler. Adile Dudu komşuların diline düşmekten korkarken ikili sokağa atılmaktan korkar.

Hafız Halil'le Melek'in Boşanması II. Perde Sahne I'de Şerif, Rukiye ve Adile Dudu üçlüsü mahalle imamını eve getirmiş ve ondan çifti boşamasını istemişlerdir. Şerif Salâhi Molla'yı da eve getirmiş ve şahitlik etmesi karşılığında borçlarını ödeyeceklerini söylemiştir. Mahalle imamı eve girer ve geldiğinden beri yatan Hafız Halil uyandırılıp odaya getirilir. Sahne II'de Hafız Halil'le Melek de oyuna dahil olur. Hafız Halil odaya gelir ve mahalle imamı odadaki diğer kişinin kim olduğunu ona sorar. Hafız Halil İmam'a odada Melek'in olduğunu söyler. Mahalle imamı Hafız Halil'e dört ay önce eşinden boşandığını ve artık onunla aynı odada baş başa kalmasının şeriata aykırı olduğunu söyler. Evdeyken defalarca "testi boş" demiş olan Hafız Halil farkında olmadan eşini talâki selaseyle boşamıştır. Başka biriyle evlenmesi gerektiği Hafız Halil'e söylenir. Sakayla mahalle bekçisi de Hafız Halil'in eşini boşadığına şahitlik ettiklerini söylerler. Eşinden ayrılmayı kabul etmeyen ve nikâhlarının yenilenmesini isteyen Hafız Halil'e bunun mümkün olmadığı ve başka biriyle evlenmesi gerektiği söylenir. Hafız Halil'den boşanmış olduğunu öğrenen Melek sinir krizi geçirir. Zaman kaybetmeden Melek'in evi terk etmesi istenir. Rukiye'yle Adile Dudu Melek'i sakinleştirip oradan uzaklaştırırlar. Adile Dudu mahalle imamına vereceği parayı kendisinin sonuna kadar hak etmiş olduğunu söyler.

Şerif'in Amacına Ulaşması Sahne III'de Melek'in Konya'daki varıl amcasının yanına gönderileceği konuşulur. Adile Dudu mahalle imamına ücretini öder. Mahalle imamı şeriati yerine getirmekten mutlu olduğunu ve parayı çocukları için kabul ettiğini söyler. Salâhi Molla da borcunu tahsil etmek ister. Adile Dudu Salâhi Molla'ya borcunu düğün günü ödeyeceğini söyler ve Zehra'ya müjdeli haberi hemen vermek ister. Şerif Rukiye'ye Hafız Halil'i yalnız bırakmamasını söyler. Sahne IV'de Hafız Halil eşinden ayrılmış olmaktan duyduğu üzüntüyü dile getirirken Şerif seyirciye dönerek Hafız Halil'in durumuna üzüldüğünü ancak parayı çaldırarak aptallık ettiğini söyler. Bundan dolayı Şerif'e göre Hafız Halil başına gelenleri hak etmiştir.

Hilmi Efendi'nin Hırsız Olarak Eve Girmesi Sahne V'de evin penceresinden içeri Ermeni Parnak'la memurluktan azledilmiş Hilmi Efendi girer. Parnak'la ilk hırsızlığını gerçekleştiren Hilmi Efendi fazlasıyla heyecanlanır. Geri dönmek istese de Parnak buna izin vermez. Zira Parnak parasızlıktan yoksulluk ve utanç içinde yaşayan Hilmi Efendi'ye acıdığı için onu yanına almıştır. Para kazanması gerektiğini hatırlayan Hilmi Efendi Parnak'la kalmaya karar verir. Ancak gereğinden fazla çalmamak ve kimseye zarar vermemek önkoşuldur. Melek'in odasının kapısındaki aralıktan içeriyi gözetleyen ikili onun güzelliği karşısında büyülenir. Hilmi Efendi beyit okuyup Melek'in güzelliğini överken Parnak onu tehdit ederek konuşurmak ister. Matrik ustasının hırsızlık konusundaki hünerini över. Hilmi Efendi bu işi yapamayacağını söyleyerek gitmek ister. Ancak bir ses duymaları üzerine saklanırlar.

Melek'e Amcasından Miras Kaldığının Öğrenilmesi ve Hilmi Efendi'nin Yakalanması Sahne VI'da Şerif'in sahneye girdiği görülür. Yeşil cübbe giyip sakal takmış olan Şerif hu çekerek elindeki

fenerle evin içinde dolanmaktadır. İkili paniğe kapılır ve Hilmi Efendi evden çıkmak ister. Parnak da gördüğü şeylerden rahatsız olur ve evden çıkmaya karar verir. Bu sırada kapı çalınır. Sakalı ve cüppeyi atıp kapıyı açan Şerif telgrafçıyı karşısında bulur. Sahne VII'de sesleri duymuş olan Rukiye Şerif'e seslenerek kimin geldiğini sorar. Telgraftan Melek'in amcasının öldüğü ve ona on bin lira, bir ev ve bir bağı miras kaldığı öğrenilir. Şerif ile Rukiye ikilinin boşanmasına sebep olduklarına pişman olurlar. Rukiye imama yeterince para verilirse ikiliyi yeniden evlendirebileceklerini söyler. Şerif hülleci bulunması gerektiğini, zira on bin lirayı kaybetmemeleri gerektiğini söyler. Melek mirastan haberdar olmadan önce Hafız Halil'le yeniden evlendirilmelidir. İkili arasında geçen konuşmalardan yakalandığını sanan Hilmi Efendi ortaya çıkar ve Parnak evden kaçır. Yüksekten korkan Hilmi Efendi baygınlık geçirir.

Şerif'in Hilmi Efendi'den Hülleci Olmasını İstemesi Sahne VIII'de Şerif, baygınlık geçirip yere kapaklanan Hilmi Efendi'nin zararsız bir ihtiyar olduğuna kanaat getirdiğinde onu koltuğa oturtur. Hilmi Efendi her türlü cezaya razıyken Şerif onu polise vermeyeceğini ancak odada uyuyan kadınla bir günlüğüne evlenmesi gerektiğini söyler. Yaşadıklarına inanamayan Hilmi Efendi başlangıçta görüp duyduklarına inanmaz. Melek'le evlenmek onun hayallerinin ötesindedir. Hilmi Efendi Şerif'in teklifini kabul eder.

İmamın Eve Gelmesi ve Hilmi Efendi'nin Damatlık Giymesi III. Perde Sahne I'de ilk defa evlenecek olan Hilmi Efendi'nin kendi görünümüne fazlasıyla özen gösterdiği görülür. İsteği üzerine takım elbise verildiği gibi tıraş olması için de kendisine bir ustura verilir. Usturayla tıraş olacak olan Hilmi Efendi genç bir delikanlı gibi görünmek istese de Şerif onun isteklerini gönülsüzce yerine getirir. Sahne II'de İmam ve iki bekçi eve sessizce giriş yapar. Şerif onlara zor bela bir hülleci bulduğunu ve sessiz olmaları gerektiğini söyler. Zira Adile Dudu uyanmadan nikâh gerçekleşmelidir. İmam kendisi için on ve bekçiler için de birer lira ister. Aynı zamanda damat için de iki şahit bulunmalıdır. Şahitlerden biri Şerif olurken bir kişi daha aranır. Zira dinen Rukiye şahitlik yapamamaktadır.

Hafız Halil'in Hülle İkna Edilmesi Sahne III'de uykusundan yeni uyanmış olan Hafız Halil odaya girer. İkinci şahidin Hafız Halil olmasına karar verilir. Hafız Halil'e durum izah edilir ve eşiyile yeniden evlenebilmesi için Melek'in başkasıyla nikâhlanması gerektiği anlatılır. Hafız Halil Melek'in başka bir erkekle evlenmesini, geceyi başka bir erkekle geçirmesini kabullenemez. Fakat hülle yapılmadığı takdirde eşine kavuşamayacağı ve Şerif'in çiftin başında nöbet tutacağı söylendiğinde nikâh kıyılmasına razı olur. Hafız Halil'den evliliğe şahitlik etmesi de istenir. Sesleri duyan Adile Dudu odaya gelir.

Hilmi Efendi'yle Melek'in Nikâhlanması Sahne IV'de Adile Dudu odaya girer ve gecenin bir yarısı imamın neden eve gelmiş olduğunu sorar. Şerif Adile Dudu'ya Melek'in hastalandığını ve bundan dolayı imamı çağırdıklarını söyler. Adile Dudu'nun hastaya imam değil doktor gerektiğini söylemesi üzerine Hilmi Efendi tıraş olmuş ve takım elbise giymiş bir halde içeri girer. Şerif Hilmi Efendi'yi doktor olarak tanıtır. Hilmi Efendi Melek'le nikâhlanacağını ağzından kaçırınca da Şerif Hilmi Efendi'nin doktor olduğunu söyleyerek durumu toparlar. Adile Dudu Hilmi Efendi tarafından muayene edilmek isteyince Şerif onu bir bahaneyle odadan dışarı çıkarır. Ardından nikâh merasimine geçilir. Melek'ten evliliğe razı olduğuna dair onay vermesi istenir. Hafız Halil'in istemsizce onay verdiğini gören Melek Hilmi Efendi'yle evlenmeyi kabul eder. Adile Dudu'ya yakalanmamak için İmam hiç vakit kaybetmeden evden ayrılır ve nikâh duasını yolda okur. Şerif Hafız Halil'e ikiliyi yalnız bırakmamaya ve aralarında cinsel ilişki yaşanmayacağına dair söz verir. Ardından yeni evli çift zifaf odasına geçerler.

Hilmi Efendi'yle Melek'in Yakınlaşması Hilmi Efendi hem Melek gibi güzel bir kadınla evlendiği için şanslı hem de ona dokunamadığı için kendini şanssız hisseder. Zira Melek'e kendinden bahseden Hilmi Efendi doğumunda evlerinin yandığını, okula başladığında öğretmenin ayağını kıldığını, sünnetinde karagözle hokkabazın kavga ettiğini ve iş hayatında hiç yükselememiş olduğunu söyler. Azledildikten sonra açlıktan ve yoksulluktan dolayı Samatya'da kendini denize atmaya hazırlanırken Parnak onu bulmuş ve yanına almıştır. Hilmi Efendi hırsızlık yaparak arzuladığı hayata kavuşacağını umar. Daha önce de birkaç defa evlenme girişiminde bulunmuş olan Hilmi Efendi hiç evlenmemiştir. Kırk yaşına kadar hiç evlenmemiş ve aşkı aramış olan Hilmi Efendi, Melek gibi bir kadınla şans eseri evlenmiş olmasına rağmen ona dokunamamaktan üzüntü duyar. Hilmi Efendi'nin samimiyeti ve sevgisi karşısında yumuşayan Melek ona yakınlık gösterir. Düşmek üzere olan Hilmi Efendi'yi elinden tutup çekmesi üzerine Melek onun altında kalır. Ardından kendine hâkim olamayan Hilmi Efendi Melek'i öpmeye başlar ve Melek de bir süre sonra kendini ona bırakır. Hafız Halil sarhoş

bir halde odaya girip ikiliyi sevişirken yakalar. Şerif ile Hafız Halil ikiliyi ayırmak istese de Hilmi Efendi Melek'le evli olduğunu ve eşiyile birlikte olabileceğini söyler. Hafız Halil, ikiliyi gözetlememiş ve sözünü tutmamış olan Şerif'e kızar. Hilmi Efendi Melek'e sahip çıkar ve ondan boşanmayacağı mesajını davranışları ve söylemleriyle verir.

Hilmi Efendi'nin Melek'ten Boşanmayacağını Söylemesi IV. Perde Sahne I'de sabah olmuştur ve eve gelen mahalle imamını Şerif karşılar. Şerif mahalle imamını içeri aldıktan sonra yeni çiftin odasının kapısını çalar ve Hilmi Efendi'den dışarı çıkmasını ister. Hilmi Efendi söylenerek odaya gelir. Zira uykusu açılmamış ve rahatsız edilmekten hoşlanmamıştır. Şerif Hilmi Efendi'ye Melek'i boşaması gerektiğini söyler. Hilmi Efendi bir sigara yakar. Mahalle imamına ikram etse de kendisi enfiye içtiğini söyler. Ardından Hilmi Efendi Şerif'e eşini boşamayacağını söyler ve Melek'e sahip çıkar. Mahalle imamı şeriat gereği Melek'i boşaması gerektiğini söylese de Hilmi Efendi şeriat kurallarını iyi bildiğini söyler ve Şerif'in tehditlerine aldırış etmez. En sonunda Melek'e Hilmi Efendi'den boşanmak isteyip istemediğini sormaya karar verilir.

Melek'in Hilmi Efendi'den Boşanmayacağını Söylemesi ve Sırların Ortaya Çıkması Sahne II'de Şerif, kaba ve sert bir üslupla Melek'e Hilmi Efendi'yle evli olarak kalmayı isteyip istemediğini sorar. Hilmi Efendi Şerif'ten üslubunu düzeltmesini ister ve nazikçe soru sormasını söyler. Şerif Melek'e nazik bir üslupla Hilmi Efendi'yle evli kalmayı isteyip istemediğini sorar. Melek Hilmi Efendi'yi eşi olarak kabul ettiğini ve ondan boşanmayacağını söyler. Sesleri duyup diğerlerinin yanına gelen Adile Dudu'ya Hilmi Efendi, Hafız Halil'in yeniden Melek'le evlendirilmeye çalışıldığını söyler. Bunun üzerine Adile Dudu, boşanma için yüklü miktarda para vermiş olduğu mahalle imamına saldırır. Kızının altı aylık hamile olduğunu söylemesi üzerine Hilmi Efendi Şerif'in bir sırrını daha ifşa eder. Yeşil cüppe giydirilen ve sakal takılan Şerif'i gören Zehra evliyanın o olduğunu söyler. Ardından Melek eski aile üyelerine eşinden neden boşanmak zorunda kaldığını ve neden onunla yeniden evlendirilmek istendiğini öğrendiğini söyler. Aile üyeleri başlangıçta iddiaları reddetse de daha sonra bunları kabullenip Melek'i vefasızlıkla suçlarlar.

Melek'le Hilmi Efendi'nin Bir Araya Gelmesi ve Şerif'in Zehra'yla Evlenmesine Karar Verilmesi Buna karşın Melek, menfaatleri için gelinlerini başkasıyla evlendirecek kadar alçalan aile üyelerini açgözlülük ve vicdansızlıkla itham eder. Melek Hilmi Efendi'nin merhametli ve namuslu bir insan olduğunu söyler. Ayrıca Hafız Halil'in kendisine sahip çıkmadığını ve onun budalalığı yüzünden sürekli sorun yaşadıklarını dile getirir. Melek Hilmi Efendi sayesinde gözünün açıldığını ve değerini bilen bir erkekle evlenmiş olduğunu söyler. Amcasının vermiş olduğu beşibiryerdeyi saklamış olan Melek, mirası alana kadar idare edebileceklerini söyler. Zira küpesi ve yüzüğü gibi altınların da satılabileceğini öngörmüş olduğundan onları aileden saklamıştır. Adile Dudu Şerif'i mahkemeye vermeyi düşünse de Hilmi Efendi Şerif'in Zehra'yla evlenmesinin daha uygun olacağını söyler. Hafız Halil budalalığı yüzünden eşini kaybetmiş olur.

Temalar

Din Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulan yeni devlet çağdaş batılı değerleri benimser ve bu doğrultuda devrimlerle islahatlar gerçekleştirir. Toprak ağalarının hüküm sürdüğü feodal bir devleti miras almış olan cumhuriyet hükümeti halkı bilinçlendirmek ve dönüştürmek için sanatı bir araç olarak kullanmaya karar vermiştir. Reşat Nuri Güntekin'in *Hülleci* adlı dört perdelik tiyatro oyunu da yeni hükümetin isteği üzerine yazılmış ve Devlet Basımevi Basım Genel Direktörlüğü tarafından yayımlandıktan sonra İstanbul Şehir Tiyatroları'nda sahnelenmiştir. Toplumun köhne ve çağın gerisinde kalan gelenekleriyle inançlarının eleştirildiği piyeste din istismarının halkı içine düşürmüş olduğu gülünç durum gözler önüne serilir. Piyeste rol oynayan mahalle imamı maddi kazanç elde etmek için dini istismar eder. Şeriat kurallarını kendi çıkarını gözeterek şekilde yorumlar ve değiştirir. Şerif, Rukiye, Adile Dudu ve Zehra adlı diğer karakterler de kendi çıkarları doğrultusunda dini kaidelerin değiştirilip yorumlanmasına önyak olurlar.

Ataerkillik Reşat Nuri Güntekin'in *Hülleci* adlı tiyatro oyunundaki kurgusal toplumsal yapı, Cumhuriyetin ilanından önceki Osmanlı toplumunun yapısını temsil etmektedir. Din-tarım toplumu normlarının baskın geldiği bir toplumsal yapıya sahip olan Osmanlı tebaasında ataerkilliğin her alanda hüküm sürdüğü görülmektedir. Evlilik gibi oldukça önemli ve özel bir konuda bile kadınların kendilerine dair söz söyleme hakları yoktur. Medeni Kanun'un kabulünden önce kadınlar rızaları alınmadan kendilerine münasip görülen erkeklerle evlendirilirler. Şeriat hükümlerince erkeğin karısını boşaması oldukça kolaydır. Aynı zamanda birden fazla kadınla da evlenebilmektedir. Melek adlı kadın karakter,

kadın olmasının bedelini eşinden boşanarak ve başka bir erkekle evlendirilerek öder. Aynı zamanda yine şeriat hükümlerince bir kadının erkeğinden izin almadan hareket etmesi, başka bir erkeğin karşısına başı açık çıkması caiz değildir. İnsani olarak birçok olumlu niteliklere sahip olmasına rağmen Hilmi Efendi de Melek'i sahiplenir ve evlenir evlenmez onu kontrolü altına alır.

Açgözlülük Reşat Nuri Güntekin'in *Hülleci* adlı oyununda işlenen ana izleklerden biri de açgözlülüktür. Salâhi Molla'ya ve Adile Dudu'ya borcu olan aile, içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulmak için Hafız Halil'in eşinden boşanmasını sağlayıp onu Adile Dudu'nun kızıyla evlendirmeye karar verir. Böylece Adile Dudu malvarlığını onlarla paylaşacak ve onların borçlarını ödeyecektir. Hafız Halil eşinden boşandıktan sonra onun eşine merhum amcasından yüklü bir miras kaldığını öğrenen aile üyeleri Hafız Halil'i yeniden eşiyile evlendirmeye çalışırlar. Mahalle imamı maddi kazanç elde etmek için dini kaidelere aykırı işler yapar. Adile Dudu'dan Hafız Halil'in Melek'ten boşanması için para alan mahalle imamı, daha sonra Hafız Halil'le Melek'in yeniden evlenmesi için de başkasından para alır. Maddi çıkarlarını her türlü dini ve ahlaki değerın önünde tutar. Aynı şekilde Şerif de evden atılmamak, borçlarını kapatmak ve gebe kalan Zehra'nın doğacak çocuğuna babalık yapmamak için Hafız Halil'in Melek'ten boşanmasına ve Zehra'yla evlenmesine önayak olur.

Evlilik Reşat Nuri Güntekin'in *Hülleci* adlı dört perdelik tiyatro oyunundaki vakalar Medeni Kanun'un kabulünden önce geçmektedir. Devletin sekülerleşmesiyle birlikte evlilik alanında kadınlara erkek eşitlenmiş hatta kadına yönelik bazı pozitif ayrımcılıklar yapılmıştır. Zira Medeni Kanun'un kabulünden önce kadınlar sosyal hayatta söz sahibi olmadıkları gibi evlilik alanında da söz ve hak sahibi değildiler. Oyundaki vaka örgüsü aracılığıyla evli kadının durumu gülünç bir şekilde anlatılır. Ancak piyesin sonunda evlilik üzerinde oynanan oyunlar sonucunda zararlı çıkan kişi bir kadın değil erkek olur. Hafız Halil istemeden eşinden boşanmak zorunda kalır. Melek ise sonunda değerini bilen ve akıllı bir erkekle şans eseri evlenir. Mevcut evlilik anlayışı genel olarak kadınların aleyhine işlese de zaman zaman erkeklerin aleyhine de işlemektedir. Maddi çıkar peşinde koşan imamların toplumda fazlasıyla söz sahibi olmasının sebep olabileceği sonuçlar bir farsla işlenir.

Kişi İncelemesi

Hilmi Efendi (Açık/Sosyal/Sorumlu/Duygusal/Mantıklı)

Piyenin başkarakteri olarak rol oynayan Hilmi Efendi 40-45 yaşlarındadır ve tapu kâtipliğinden azledilmiştir. Doğduğu günden itibaren birçok talihsizlik yaşamış ve çeşitli haksızlıklara maruz kalmıştır. Çalıştığı kurumda yükselmesi gerekirken yükselememiş ve yoksul bir hayat yaşamaya mahkûm olmuştur. Yaşadığı sorunlardan dolayı intihar etmeyi düşünen Hilmi Efendi'yi hırsızlık yaparak geçimini sağlayan Ermeni Parnak intihar etmekten vazgeçirip yanına alır. Birlikte yaptıkları ilk soygun sırasında Hilmi Efendi yakalanır ve görmüş olduğu Melek'e âşık olur. Her özelliğiyle olumlu bir karakter portresi çizen Hilmi Efendi Melek'le hülle nikâhı yaptıktan sonra sevdiği kadına sahip çıkar. Piyenin başlangıcında okurun/seyircinin karşısına korkak, çekingen bir tiplene olarak çıkan Hilmi Efendi'nin Melek'le evlendikten sonra cesaret kazandığı görülür. Doğrucu Davut rolünü üstlenen Hilmi Efendi sırları ifşa eder, sorunları çözüme kavuşturur, verilecek iletileri verir ve ahlaki düzeni sağlar.

Telaşlı "Vicdan, ahlâk falan meselesini bir yana bırak... Ben bu korkuya, çarpıntıya dayanamayacağım... Parnak evlâdım... Sen benim açlıktan ölmek üzere olduğumu gördün acidin..." (Güntekin 1935, 45-46).

Vefalı "Allah razı olsun... Sağ ol... İnşallah uzun müddet ele geçmezsin... Çaldıklarını rahat rahat yersin... Fakat beni bırak... Ben vazgeçtim..." (Güntekin 1935, 46).

Yılgın "Oğlum ben ötekenden berikenden hakkımı, alacağımı istemekten âciz bir adamcağızım" (Güntekin 1935, 46).

İnsancıl "(...) sonra onu söyleyeyim... İnsana dokunmak yok, can yakmak yok, korkutmak yok... Ev sahibine pek lâzım olan eşyayı almak yok... Tercihen çift olan eşyanın birini alıp ötekini ev sahibine bırakacaksın..." (Güntekin 1935, 48).

Talihsiz "Bir talihsiz ve uğursuz adam varmış... O kadar uğursuz ki doğduğu gece babasının evi yanmış... Mektebe başladığı gün hoca merdivenden düşerek ayağı kırılmış... Sünnet düğününde

hokkabazla karagözcü birbirile kavga etmişler, karagözcü hokkabazın gözünü çıkarmış, düğün bozulmuş (...)" (Güntekin 1935, 75).

Romantik "«Gören izarını hattı siyahtap içre» «Nihefte berki gül ter sanur kitab içre»" (Güntekin 1935, 48).

Saf Şerif ile Rukiye arasında geçen bir konuşmaya kulak misafiri olan Hilmi Efendi, söylenenlerin kendisine söylendiğini sanarak kendini ele verir: "Birader insaf et... On bin lira değil on paranı çalmak kısmet olmadı. Namusumuzla çıkıp gidiyorduk... Üstümüze gelip bizi yakaladın... On bin liramızı çaldınız diye bize iftira etmeğe kalkarsan bize yazık olur" (Güntekin 1935, 53).

Cesur Şerif'in tehditlerine kulak asmaz ve onun baskılarına karşı direnir: "Yahu ben kuru gürültüye papuç bırakacak adam mıyım? Ben karımdan memnunum; o da benden memnun olduktan sonra sana ne oluyor?" (Güntekin 1935, 87).

Şerif (Açık/Asosyal/Sorumsuz/Mantıklı/Duygusal)

Kırk yaşlarında olan Şerif Hafız Halil'in kardeşi ve Rukiye'nin oğludur. Girdiği her işte başarısız olmuş olan Şerif düzenbazlık yaparak maddi kazanç elde etmeye çalışır ve bir parazit gibi yaşar. Ailesine maddi olarak hiçbir katkısı olmadığı gibi ailenin yaşadığı sorunların en önemli aktörlerinden biridir. Piyes boyunca yaşanan entrikaların baş sorumlusu Şerif'tir. Borçlu olduğu kişilerden sürekli olarak kaçmaya ve saklanmaya çalışsa da bunu başaramaz. Ev sahibinin kızı Zehra'yı geceleri evliya kılığına girip birlikte olarak gebe bırakır. Hem çocuktan hem de borçlarından kurtulmak için evli kardeşinin boşanmasını sağlayıp onun Zehra'yla evlenmesine önayak olur. Melek'e amcasından yüklü bir miras kaldığını öğrendiğinde de Hafız Halil'i yeniden Melek'le evlendirmeye çalışır. Açgözlülüğü ve kurnazlığı nedeniyle hem kendi hem de başkalarının başına dert açar. "Oyun boyunca hemen her sahnede varlığı sergilenen Şerif, kırk yaşlarında, bir işte dikiş tutturamamış, hile hurda ile yaşayan *Hülleci* oyununun başkişisidir" (Peker 2019, 208).

Korkak "Bana bak anne... O Salâhi Molla yine sokaklarda dolaşiyor... Korkudan pencerenin önüne gidemiyorum. Gelecek olursa benim Bursa'ya gittiğimi söyle... Ne belâ herifmiş canım" (Güntekin 1935, 8).

Yalancı "Canım Molla... Bunlar ne biçim sözler Allah aşkına... Kaçkın da değilim ya... Bizim küçük birader bugün cerden dönecek... Üç gün evvel bir mektubunu aldım... Bu ramazan Edirne'de dehşetli para kazanmış... «Kemerin içi sucuk gibi altın dolu» diyor..." (Güntekin 1935, 10).

Çaresiz "Yahu... Molla... Nereye gidiyorsun... Yirmi dört saat... (geridönerek) gördün mü şu başımıza geleni anne..." (Güntekin 1935, 11).

Düzenbaz "Ne haltetmiş ne haltetmiş... Ben küpeyi yüzüğü satmış mıyım... Sen de buna inandın ha... Yazıklar olsun sana... Demek sen benim ne adam olduğumu daha öğrenemedin" (Güntekin 1935, 13).

Öngören "Fakat benim aklıma daha fena ihtimaller de geliyor... Hafız cerden geliyor, kemerinde parası var... Onun bugün geleceğini bilen külhanbeyler yolunu kesebilirler... Bir yere getirip rakı içirebilirler... Epeyce sarhoş ettikten sonra kemerini çıkarabilirler... Paraları çalabilirler... (Bağırarak) mutlaka öyledir" (Güntekin 1935, 23).

Kurnaz "Zehra Hafızı seviyormuş... Adile Dudu kızını Halil'e vermeğe razı... Evi bağışlayacak... Dükkânların iradını bize bırakacak... Alacağından vazgeçecek... Kocakarının bankada da epeyce parası var... Ayağımıza gelen bu kısmeti tepmek için biz deli olmalıyız" (Güntekin 1935, 29).

Hain "Biz de zaten gelinimizden memnun değiliz. Senin dediğin gibi şu ev ve dükkânlar işini de bir yoluna koyarsak baş başa veririz, geçinir, gideriz..." (Güntekin 1935, 32).

Sahtekâr "Şerif elinde fenerle sahneye girer, kıyafetini değiştirmiş, arkasına bir yeşil cüppe, başına bir kavuk giymiş, yüzüne sakal takmıştır... «Bismillâh hu... Bismillâh... Ya bismillâh huuuu sözlerini tekrar ede ede merdiven kapısından çıkar" (Güntekin 1935, 50).

Hafız Halil (Kapalı/Sosyal/Sorumsuz/Duygusal)

Anlatının önemli karakterlerinden biri olan Hafız Halil Şerif'in kardeşi, Rukiye'nin oğlu ve Melek'in eşi. Ramazan aylarında cer hocalığı yaparak gelir elde etmektedir. Bunun haricinde üfürükçülük yaparak para kazandığı da söylenir. Kişilik yapısı bakımından Hafız Halil oldukça saf, budala ve edilgen bir karakterdir. Vakalarda önemli bir aktör olarak yer alsa da figüratif bir karakter denebilecek kadar edilgendir. Şerif tarafından sürekli kandırılır ve kendisinden istenen her şeyi sorgulamadan kabul eder. Budalalığı ve iradesizliği nedeniyle eşini boşar ve bir daha onunla evlenemez. Piyesteki karakterler arasında kaybeden tek kişi olur. Korkaklığı ve edilgenliği nedeniyle daima geri planda kalır ve başkaları tarafından kullanılır. "Masum olmasına rağmen söz söyleyememe, irade ortaya koyamama nedeniyle toplumsal anlamda tanıdık bir tiptir. Baskılanan, küçümsenen ve ihanet edilen bir tiptir. Ailesinin borçlarını ödeyebilmek için hafızlığını kullanarak para toplamak ister. Tamamen olumlu ve ahlakî bir durum olmasına rağmen başkasının edindiği borçları kendisinin ödemeyi seçmesi nedeniyle oyundaki cezayı o öder" (Demir 2017, 135).

Budala Külhanbeyleri tarafından kendisine içirilen içkiyi zezem sanır: "Doktor değil valide, doktoru ne yapalım Allah aşkına... Bana zezem getir... O demin içtiğim zezemden... İnsan o zezemin kuyusuna düşmeliymiş ki..." (Güntekin 1935, 21).

Gülünç "Şerif - Görmedin mi Adile Duduyu karısı sandı... (Hafıza) Halil aklını başına al... Sen İstanbul'a gelir gelmez neye doğru eve gelmedin... Hafız – Geliyorduk ya... Olmadı... Mevlutta aşır okumağa gittik... Zemzem içtik..." (Güntekin 1935, 24).

Saf İmam ve ailesi tarafından kendisine bir oyun oynanarak kandırılır: "İmam – Hafız hatırın kalmasın ama sen ya delisin yahut ta ahlâksız... Sen halileni boşayalı dört ay oluyor... Daha cerre çıkmadan... Hafız – Ay şimdi aklımı bozacağım... Anne, ağabey, karım ile benim aramda bir şey var mı? Ben meleği boşadım mı?" (Güntekin 1935, 38).

Üzgün "«Of of... Anne ben dayanamayacağım. Karı boşamak pek güç... Allah düşmanıma vermesin» diye bağırıldığı işitilir..." (Güntekin 1935, 45).

İradesiz "Hâşa sümme hâşa... Öyle şey yapmak haddime mi düşmüş... Fakat insaf edin... Ben karımı başkalarının kollarına teslim etmeğe nasıl razı olurum canım (ağlamağa başlar)" (Güntekin 1935, 64).

Öfkeli "Bu adam hâlâ burada mı? Karım daha kurtulmadı mı..." (Güntekin 1935, 89).

Mağdur "Of ne olduysa bana oldu... Ben kuru başıma kaldım... Allah kimsenin karısını hüllecî eline düşürmesin..." (Güntekin 1935, 97).

Kaynakça

Demir, Bilal. *Tiyatro Yazarı Olarak Reşat Nuri Güntekin*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Güntekin, Reşat Nuri. *Hüllecî*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1935.

Peker, Hacire. *Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro Oyunları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2019.